

Зарубіжні авторські зібрання

Джордж

Дорогою
до Віган-Пірсу

Харків
«Фоліо»
2024

I

Вранці перше, що я почув, був тупіт дівчачих ніг, які гуркотіли у своїх дерев'яних черевиках брукованою вулицею. Гудки з фабрики лунали, мабуть, ще раніше, але їх я ніколи не чув крізь сон.

Зазвичай нас було четверо у кімнаті, у цьому вкрай бридкому приміщенні, занедбаний вигляд котрого говорив лише про те, що використовували його не за призначенням. Кілька років тому це був звичайний житловий будинок, але його придбали Брукери й облаштували тут ліверну крамницю і кімнати, де можна переночувати. Вони так ніколи і не знайшли часу на те, щоб позбутися непотрібних меблів, які вони отримали з будинком. Тож ми спали у кімнаті, в якій все ще можна було впізнати вітальню. Зі стелі звисала важка кришталева люстра, яку обліпив густий, мов хутро, пил. Більшу частину однієї зі стін затуляла огидна різьблена шафа, щось середнє між сервантом і тумбою, з маленькими шухлядками і дзеркальними смугами. Був тут і колись яскравий килим, який тепер прикрашали плями з-під помийного відра, і два позолочені стільці з розтросченими сидіннями, і одне з тих старомодних крісел, набитих кінським волосом, з яких неодмінно зісковзуєш щоразу, коли намагаєшся сісти. Зрештою кімнату перетворили на спальню, запхавши до цієї купи мотлоху ще чотири убогі ліжка.

Моє ліжко стояло в правому куті найближче до дверей. Упоперек, щільно притискаючись, було інше ліжко (воно мало бути саме в такому положенні, щоб можна

було відчиняти двері), тож мені доводилося спати, підгинаючи ноги до грудей, інакше я б штурхав сусіда в спину. То був містер Рейлі, старший чоловік, такий собі механік, котрий працював «нагорі» в одній з вугільних шахт. На щастя, йому треба було йти на роботу о п'ятій ранку, тож я мав змогу випростати ноги і кілька годин нормально поспати після того, як він піде. Ліжко навпроти належало шотландському шахтареві, котрий травмувався під час аварії в кар'єрі (величезний камінь притиснув його до землі й він пролежав так кілька годин, поки його витягнули) і отримав п'ятсот фунтів компенсації. То був здоровенний вродливий сорокарічний чоловік з сивим волоссям і підстриженими вусами, більше схожий на старшого сержанта, ніж на шахтаря; він допізна вилежувався в ліжку і смалив коротку люльку. Іншим ліжком користувалися різні комівояжери, розповсюджувачі газет і рекламні агенти, котрі, як правило, залишалися на кілька ночей. Це ліжко було двоспальним і найкращим у номері. Я сам спав у ньому першої ночі, але мене звідти вигнали, щоб дати місце іншому пожителю. Припускаю, усі новачки провели свою першу ніч у двоспальному ліжку, яке використовували, так би мовити, як приманку. Усі вікна в кімнаті наглухо зачинені, а по низу ще й укріплені червоними мішками з піском, тому вранці тут смерділо як у клітці тхора. Цього не було помітно після пробудження, але якщо вийти з кімнати і повернутися, то сморід збивав з ніг.

Я так і не дізнався, скільки спалень було в будинку, але, і це справжнісінька дивина, ще до Брукерів там була ванна кімната. Внизу облаштували звичайну кухню-вітальню з величезною відкритою плитою, яка горіла вдень і вночі. Приміщення освітлювала єдина лампа вгорі, адже з одного боку був вхід у крамницю, а з іншого

комора, яка вела в якесь темне підземелля, де зберігали тельбухи. Двері комори частково загороджував диван невизначеної форми, на якому місіс Брукер, наша домовласниця, постійно лежала хвора, кутаючись в брудні ковдри. У неї було велике блідо-жовте обличчя. І ніхто точно не знав, що з нею таке. Підозрюю, її єдиною справжньою проблемою було переїдання. Перед плитою майже завжди висіла волога білизна, а посеред кімнати стояв величезний кухонний стіл, за яким збиралася родина і всі мешканці. Ніколи не бачив, щоб цей стіл стояв без накриття, мені навіть доводилося бачити різні шари, які вкривали його в різні часи. На споді шар старих газет з плямами вустерського соусу, зверху липка біла клейонка, над ним зелена саржа, тоді груба лляна скатертина, яку зрідка витрушували і ніколи не змінювали. Зазвичай крихти після сніданку залишалися на столі до вечері. Я запам'ятовував якісь особливі крихти і спостерігав за їхнім рухом по столу впродовж днів.

Приміщення крамниці було вузьким і холодним. Ззовні на вітрині, ніби зірки, розсипалися білі літери — залишки давньої реклами шоколаду. Всередині на прилавку виклали великі білі складки рубця і щось сіре і волохате, так званий «чорний рубець», та примарно-напівпрозорі зварені свинячі ратиці. То була звичайна крамничка, де продавали «горошок з тельбухами» і якісь дрібниці як-от хліб, цигарки і консерви. На вітрині рекламували «чай», та якби покупець замовив чашку чаю, йому б скоріш за все відмовили, вибачаючись. Містер Брукер, шахтар за фахом, хоч і не працював вже два роки, та все ж займався підприємництвом, відкриваючи з дружиною ту чи іншу крамничку. Колись у них був паб, але вони втратили ліцензію на проведення азартних ігор. Сумніваюся, що бодай якийсь їхній бізнес приносив прибуток; то були

люди, які займаються підприємницькою діяльністю переважно для того, щоб мати на що скаржитися. Містер Брукер був темноволосим ірландцем дрібної статури, він весь час ходив набурмосеним і не вирізнявся охайністю. Мені здається, я жодного разу не бачив, щоб в нього були чисті руки. Й оскільки тепер місіс Брукер мала інвалідність, він готував більшість страв і, як і всі люди з вічно брудними руками, мав особливу інтимну манеру поведження з речами. Якщо він давав комусь шматок хліба з маслом, на ньому завжди можна було помітити брудний відтиск великого пальця. Його руки вже були брудними, коли рано вранці він спускався в таємничу печеру за диваном місіс Брукер по рубець. Від інших мешканців я чув жахливі історії про місце, де зберігали рубець. Казали, що там кишать таргани. Не знаю, як часто замовляли свіжі партії рубця, але проміжки часу були тривалі, бо місіс Брукер взяла за звичку датувати таким чином різні події. «Дозвольте-но пригадати, відтоді мені вже три партії заморозки (заморожених тельбухів) привезли» і т. д. Нам, мешканцям, ніколи не подавали до столу рубців. Тоді мені здавалося, що рубець був надто дорогим. Тепер я думаю, це тому, що ми забагато знали. А ще я помітив, що самі Брукери теж ніколи не їли рубці.

Єдиними постійними мешканцями будинку були шотландський шахтар, містер Рейлі, двоє пенсіонерів і безробітний на соцдопомозі, якого кликали Джо — його прізвища ніхто не знав. Познайомившись ближче з шотландським шахтарем, я з'ясував, що він зануда. Як і багато безробітних, він надто багато часу збавляв за читанням газет, і, якщо його не проганяли, міг годинами розповідати по «жовту загрозу», убивць зі скринями, астрологію і конфлікти між релігією та наукою. Пенсіонери, як часто буває, залишилися без дому через перевірку

ку матеріального становища. Вони щотижня передавали десять шилінгів Брукерам й отримували натомість таке житло, яке можна очікувати за десять шилінгів; тобто, ліжка на горіщі і їжу, яка складалася переважно з хліба з маслом. Один з них, той що старший, помирав від якоїсь злоякісної хвороби — здається, раку, і вставав з ліжка лише коли йшов по пенсію. Інший, якого всі кликали Старим Джеком, був колишнім шахтарем 78 років, який пропрацював у шахті понад п'ятдесят років. Він був уважним і розумним, але, як не дивно, пам'ятав, здавалося, лише своє дитинство і зовсім забув про сучасне гірниче обладнання і розвиток. Він розповідав мені історії про бої з дикими кіньми у вузьких підземних ходах. А коли почув, що я збираюся спуститися у кілька вугільних шахт, то лише зневажливо кинув, що людина мого зросту (а це шість з половиною футів) ніколи не впорається з такою «мандрівкою»; було марно пояснювати, що тепер «мандрувати» зручніше, ніж було раніше. Хай там як, а він доброзичливо ставився до всіх мешканців і перш ніж піднятися до свого ліжка десь під кроквами, завжди радісно кидав: «На добраніч, хлопці!». Найбільше в Старому Джеку мене захоплювало те, що він ніколи не намагався жебракувати. Зазвичай до кінця тижня в нього закінчувався тютюн, але він завжди відмовлявся палити будь-чий інший. Брукери застрахували життя обох немічних пенсіонерів в одній дубильній компанії. Кажали, вони випадково почули, як ті схвильовано цікавилися у страхової, «скільки часу живуть люди з раком».

Як і шотландець, Джо прекрасно читав газети і майже весь день проводив у публічній бібліотеці. То був типовий неодружений безробітний, занедбане на вигляд, помітно пошарпане створіння з круглим, майже дитячим обличчям, на якому застиг наївний пустотливий вираз.

Він більше скидався на неохайного малого хлопчиська, ніж на дорослого чоловіка. Мені здається, саме через відсутність відповідальності багато із цих чоловіків виглядає молодшими за свій вік. З вигляду Джо мені здавалося, що йому років двадцять вісім, тому я був вражений, коли дізнався, що йому сорок три. Він любив гучні фрази й дуже пишався своєю кмітливістю, з якою уникав одруження. Він часто казав: «Шлюбні ланцюги — це вам не що-небудь», вважаючи це за тонке і проникливе зауваження. Його загальний дохід становив п'ятнадцять шилінгів на тиждень, за ліжко Брукерам він платив шість чи сім. Іноді я бачив, як він варить собі на кухні чай, але зазвичай харчувався десь поза домом, мабуть, їв марга-ринові бутерброди і смажену рибу з картоплею.

Окрім них бували й тимчасові клієнти: пошарпані комівояжери, мандрівні актори (звичне явище на Півночі, бо чимало великих пабів наймають на вихідні артистів вар'єте) і розповсюджувачі газет. Останніх я раніше не зустрічав. Їхня робота здавалася мені такою безнадійною і жахливою, що я дивувався, як взагалі хтось міг миритися з таким життям, коли можливою альтернативою було ув'язнення. Вони працювали переважно у щотижневих чи щонедільних газетах, їх відряджали з міста в місто, давали мапи і перелік вулиць, на яких ті мали «працювати». Якщо їм не вдавалося оформити хоча б двадцять замовлень на день, їх звільняли. А доки їм вдавалося виконувати вимоги, вони отримували невелику платню, десь зо два фунти на тиждень. За будь-яке замовлення понад двадцять штук їм нараховували мізерну комісію. Якщо подумати, це не така вже й неможлива справа, як може здатися на перший погляд, адже у робітничих районах кожна сім'я передплачує якусь щотижневу газетку вартістю два пенні і що кілька тижнів змінює свої вподобання. Хоча,

сумніваюся, що хтось здатен довго втриматися на такій роботі. Газети наймають бідних відчайдухів, безробітних клерків, комівояжерів, які спершу докладають шалених зусиль, щоб забезпечити потрібний мінімум продажів, а коли смертоносна робота їх виснажує, їх звільняють і беруть нових. Якось я познайомився з двома, котрі працювали в одному з найвідоміших тижневиків. Обидва чоловіки середнього віку мали сім'ї, а один з них вже і внуків. Вони були на ногах по десять годин на день, «працюючи» на призначених їм вулицях, а тоді до пізньої ночі займалися заповненням чистих форм для якоїсь шахрайської схеми, за якою працювала їхня газетка (наприклад, за однією з них вам «дають» набір посуду, якщо ви оформите передплату на шість тижнів і надішлете поштовий переказ на два шилінги). Один з них, огрядний дід, засинав на купі бланків. І жоден не міг дозволити собі витратити фунт стерлінгів на тиждень, який Брукери вимагали за повний пансіон. Раніше вони платили невелику суму за свої ліжка і сором'язливо готували в кутку кухні бутерброди з бекону, хліба і маргарину, які зберігали у своїх же валізах.

У Брукерів було багато синів і дочок, більшість з яких давно втекла з батьківського дому. Хтось з них перебрався у Канаду — «до Канади», як висловилася місіс Брукер. Поруч жив тільки один із синів, великий, схожий на свиню, юнак, який працював в гаражі й часто навідувався в будинок на обід. Ціліснітькими днями тут вовтузилася і його дружина з двома дітьми, яка щось куварила і прала, а їй допомагала Еммі, наречена іншого сина, котрий мешкав у Лондоні. Нещасна на вигляд, світловолоса, гостроноса Еммі працювала на одній з фабрик за мізерну платню, а вечори збавляла у рабстві в будинку Брукерів. Одруження постійно відкладали і, здавалося,

воно вже ніколи не відбудеться, але місіс Брукер встигла привласнити Еммі як невістку і дошкуляла їй з особливо пильною уїдливістю, притаманною людині з інвалідністю. Решту домашніх справ робив (або не робив) містер Брукер. Місіс Брукер зрідка вставала з дивану на кухні (вона проводила там ніч і день), але була надто хвора, щоб робити щось, окрім як їсти. На закупи ходив містер Брукер, він же розносив мешканцям наїдки і «розчищав» спальні. І він завжди неймовірно повільно переходив від однієї ненависної справи до іншої. Часто ліжка так і залишалися незаправлені аж до шостої вечора, і будь-якої години дня містера Брукера можна було застати на сходах з повним нічним горщиком, який він притримував за край великим пальцем. Вранці він сидів біля плити над відром з брудною водою і чистив картоплю, ніби у сповільненій зйомці. Я ще ніколи не бачив, щоб хтось чистив картоплю з таким страшним обуренням. Можна було помітити, як ця «клята жіноча робота» (як він її називав) збурювало в ньому гірку жовч. Він був з тих, хто переживає власні образи як жуйку.

Оскільки я часто бував вдома, то, звісно, чув усе про біди Брукерів: і те, як усі навколо їх дурили і не виказували вдячності, і те, що крамниця не приносить прибутку й утримання пожилеців ледь не влітає їм в копійчку. За місцевими стандартами справи в Брукерів йшли не так вже й кепсько, хоч я і не міг зрозуміти, чому містер Брукер ухилявся від перевірки матеріального становища й отримував допомогу від Комітету соціальної допомоги, але вони отримували неабияке задоволення, коли скаржилися усім, хто хотів їх слухати. Лежачи на дивані, розваливши купи м'якого жиру і скиглячи, місіс Брукер могла годинами стогнати, повторюючи одне і те ж. «До нас не приходять покупці. Не знаю, що не так. Рубці

лежать і лежать, а вони ж такі чудові! Ну що за сутуга!» І так нескінченно. Скигління місіс Брукер завершувалося словами: «Ну що за сутуга!», ніби приспів балади. Крамниця справді була збиткова. Місцину вкривала пилюка, а нафталіновий запашок безпомилково говорив про занепад. Втім було марно пояснювати їм, чому ніхто не наважується зайти в їхню крамницю, навіть якщо комусь і треба було щось в них придбати; власники не могли збагнути, що мертві торішні мухи на прилавку мало сприяють торгівлі.

Але найбільше їх мучила думка про двох пенсіонерів, які мешкали в будинку, займали місце, споживали їжу і платили лише десять шилінгів на тиждень. Сумніваюся, що вони витрачали багато грошей на старих, хоча прибуток в десять шилінгів на тиждень не можна було назвати великим. Втім, в очах Брукерів двоє стариганів були лише ненависними паразитами, які вчепилися в них і живуть, живлячись їхньою добродійністю. Джека, котрого весь день не було вдома, вони ще могли стерпіти, а от прикутого до ліжка Хукера вони просто таки ненавиділи. Містер Брукер якимось дивно вимовляв його ім'я, ковтаючи літеру «х» і розтягуючи «у», й виходило щось на кшталт «Уукер». А скільки історій я чув про старого Хукера і його сварливий характер, про те, як неприємно перестеляти йому ліжко, про вибрики у їжі («це він не їстиме», «те він не їстиме»), про його нескінченну невдячність та, перш за все, про егоїстичну впертість, з якою він відмовлявся помирати! Брукери відверто чекали його смерті. Коли це станеться, вони, принаймні, зможуть отримати страхову виплату. Здавалося, вони відчували, як той об'їдає їх, ніби хробак, що точить нутрощі. Іноді містер Брукер підіймав очі від картопляного лущиння, наштовхувався на мій погляд і з невимовною гіркотою кивав до стелі,

ЗМІСТ

ЧАСТИНА ПЕРША	3
I	5
II	20
III	34
IV	48
V	72
VI	87
VII	100
ЧАСТИНА ДРУГА	113
VIII.....	115
IX	131
X	147
XI	161
XII	177
XIII	207